

דף שבועי

בס"ד

פרשת דברים, תשפ"ג, מספר 1529

ברכה אינסופית לעומת ברכה קצובה מוטי קפלן

אלף פעמים, לא יותר. אלף פעמים ולא אינסוף. בפסוקים הללו נמצאים שני עניינים אשר לכאורה אין קשר ביניהם: ברכת משה וטרחנותם של בני-ישראל. לאחר עיון קצר מתבהר שיש קשר סיבתי; משה אומר: נלאיתי מן הטרחה, המשא הכבד והמריבות, מה גם שמספרכם כה רב, ובוודאי, ומטבע הדברים, ככל שיגדל מספרכם, ככל שתרבו – כן יהיה טרחכם ומשאכם רב יותר. ועל כן ברכתו מתונה; תרבו פי אלף, לא יותר. כביכול תסתפקו בכך, כי מעבר לזה יהיו הדברים קשים

מנשוא. הברכה מציבה גבול: אלף פעמים. הריבוי צופן בחובו בעיה ועל כן עליו להיות במספר קצוב, מדוד ובעיקר סופי – פי אלף.

פרשנות זו תתקבל בוודאי בתמיהה, ותידחה מן הסתם אצל כל מי שמורגל בשאיפה הרווחת במקומותינו לריבוי ללא כל מגבלה. אבל ראו את דברי המדרש האומר כדברים הללו, ועוטף אותם בשפה ציורית ומושכת לב:

אמר רבי לוי למה הדבר דומה, למלך שאמר לשר הצבא שילך לחלק ללגיונותיו מלטרא לטרא של זהב (לטרא הוא סכום דמיוני, אינסופי). הלך ונתן להן מחמשה חמשה זהובים ומעשרה זהובים (כלומר סכום קטן). אמרו לו: המלך אמר לך שתתן לנו מלטרא לטרא של זהב ונתת לנו מחמשה חמשה זהובים. אמר להן: משלי הן, כשיבא המלך הוא יתן לכם משלו.

כך אמרו לו ישראל: רבנו משה, הקדוש ברוך הוא לא נתן קצבה לברכותינו, ואתה אמרת אלף פעמים? אמר להם: מה שברכתי אתכם משלי ברכתי, כשיבא הקדוש ברוך הוא יברך אתכם כאשר דיבר לכם (מדרש רבה, סדר דברים א, ג).

המדרש חש בהבדל שבין ברכת משה – הקובעת גבולות – ובין ברכת ה' לאברהם וליעקב, המבטיחה אינסוף, והוא שם את הדברים כתמיהה בפיהם של בני-ישראל. בעבר, כאשר ברך אותנו הקב"ה בברכת ריבוי אינסופית:

בראשיתה של פרשתנו נמצאות ברכותיו של משה לישראל, והן עוסקות במספרם של בני ישראל לעתיד לבוא. ברכות משה מסויגות לעומת ברכות קודמות שניתנו לאבות האומה, אברהם ויעקב, שבהן ברך א-לוהים את העם בריבוי אינסופי, ללא גבולות. משה לעומתם נמנע מהבטחת ריבוי אינסופי והציב סף מספרי לריבוי האוכלוסין.

הברכה הראשונה העוסקת בריבוי הצאצאים ניתנה לאברהם במחזה, בברית בין הבתרים, והשנייה מיד לאחר העקידה:

וַיֹּצֵא אֱתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִבֵּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וְסַפֵּר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לְסַפֵּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא יֵהְיֶה זֶרְעֶךָ (בר' טו:ה).

פִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה... כִּי בָרַךְ אֲבִרְכֶךָ וְהִרְבָּה אֲרֻבָּה אֶת זֶרְעֶךָ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכִחוּל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם (בר' כב:טז-יז).

לכוכבים אין מספר, וכך גם לחול אשר על שפת הים. הברכה מכוונת ליעד אינסופי, ללא מידה וקצבה.

ברכת ה' ללא קצבה ניתנה גם ליעקב:

וְהָיָה זֶרְעֶךָ כְּעֵפֶר הָאָרֶץ וּפְרֻצַת יְמָה וְקִדְמָה וְצִפְנָה וְנִגְנָה... (בר' כח:יד).

כאמור, ברכתו של משה שונה:

לֹא אוּכַל לְבַדֵּי שְׂאֵת אֶתְכֶם. ה' אֶ-לֵהִיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב. ה' אֶ-לֵהִי אֲבוֹתְכֶם יִסֹּף עֲלֵיכֶם כְּכֶם אֶלְף פְּעָמִים וַיְבָרֶךְ אֶתְכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לְכֶם. אֵיכָה אֲשָׂא לְבַדֵּי טֶרְחָכֶם וּמִשְׁאָכֶם וְרִיבְכֶם (דב' א:ט-יב).

* מוטי קפלן, מורה מן החוץ במחלקה לגיאוגרפיה, אוניברסיטת בר-אילן.

סיבת כל הסיבות למצבו הסביבתי העגום של כדור הארץ היא הנטל העצום והכבד מנשוא של האוכלוסייה השוכנת בו, אשר אין תקדים לממדיה. גידול זה, על אף שמקורו בברכה (התקדמות המדע והטכנולוגיה, ובעיקר התפתחות הרפואה), צפוי להביא – כאשר הוא אינו מבוקר ועם עידודם של צריכה מופרזת ותרבות השפע והבזבז – לדלדול במשאבי כדור הארץ, עד כדי סכנה קיומית לעתידו.

טביעת הרגל הסביבתית של אדם שחי לפני 200 שנה נמוכה לאין-ערוך מטביעת הרגל הסביבתית של אדם החי בימינו, וזו הנוכחית תהיה קטנה ביחס לזו של השנים הבאות. הצריכה המופרזת והבזבזנית, שהיא כבר היום הרבה מעבר למשאביו של כדור הארץ ההולכים וכלים, פליטות גזי חממה עקב שימוש באנרגיה ממקורות אורגניים, זיהום האוויר, מקורות המים והקרקעות – כל אלו היו בשיעור זעום לנפש, בהשוואה לצריכה היום. תושבי העולם השלישי מצטרפים (ומבחינתם בצדק) למגמה הזו של "מודרניזציה" שמשמעותה כיליון משאבים ואיום מתמיד. כדאי שנכיר כולנו בכך, כי בלי בקרה, איזון, מידתיות ו"קצבה", עשוי המין האנושי להגיע לאבדון.

אם כן, צדק משה והיטב הבחין בכך ר' לוי, לפני קרוב לאלפיים שנה, כי גם ברכת הריבוי נדרשת למידה וקצבה, וכי אין כל ברכה באינסוף, בחוסר מידתיות, באי-הצבת גבולות. משה מדבר על טרחה ומשא של המון אדם, ריב ומדון ומהומה רבה המובאים בפניו תדיר ואין ביכולתו לשאתם. תרגום הדברים לשפה מודרנית ולהוויה הנוכחית הוא כי ריבוי פרוץ ובלתי מבוקר הוא משא סביבתי, נטל כבד מנשוא על יכולת ההתחדשות של כדור הארץ, וניצול יתר של משאביו עד כדי סכנת כליה.

גם הברכה צריכה גבולות.¹

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ייתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 דף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

"הקב"ה לא נתן קצבה לברכותיו" ואילו אתה אמרת: "אלף פעמים" – מדוע אתה קובע גבולות לברכה – אלף פעמים – מדוע אתה מגביל את הרבוי ומעמיד אותו על מספר קצוב, מדוע אתה משנה מאינסוף לאלף?

יש בתשובת משה מעין קוצר רוח: הברכה שלי ניתנת לכם ממני, מיד בן אנוש, המודע למגבלות ולמידות, בוודאי לאחר שנוכח והתנסה בצרות, בטרחה ובטרדות שיכול לגרום המון אדם; משה פותח את ברכתו בטרוניה על טרחתם של בני ישראל, ואף מסיים בדברי טרוניה, כמו ביקש להסביר מה הביא אותו להגבלה זו. מבחינה אנושית, יש לשים קו וגבול לכל עניין. האינסוף הוא עניינו של א-לוהים. ירצה, ירבה אתכם ככוכבי השמים, אבל אז – הוא יספק לכם את כל צרכיכם, הוא זה שיטפל בכם.

יש לשים לב, שמשה מונה במילות תלונתו את מספר בני ישראל "כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם", ביטוי המכוון לאינסוף. 'כוכבי שמיים', זו ברכת ה' לאברהם בברית בין-הבתרים: "הֲבֵט נָא הַשָּׁמַיִם וְסָפְר הַכּוֹכָבִים אֲם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ פֶּה יְהִי זֶרְעֶךָ" (בר' טו:ה). בתלונת משה מקופלת רמיזה; הנה הוגשמה הברכה, הגעתם למספר כוכבי השמיים (הגם שלמעשה היה מספר בני ישראל קצוב: שש מאות ריבוא), ומן הריבוי האינסופי הזה צומחים ריב ומדון, משא כבד וטרחה. אם כן, איך תבקשו ממני להוסיף ולברככם בברכה אינסופית, והלוא כבר בעת הזו ממש אתם ואני נוכחים בתוצאותיה...

אבחנה זו בדברי הכתובים, ובפרשנותו של ר' לוי במדרש, ניתנה בעת העתיקה (ר' לוי חי במאה השלישית לספירה), והכתובים "מרגישים" וצופים את שאנו יודעים היום; יש לשים קצה וגבול לכל ריבוי, וריבוי יתר אין בו ברכה.

עניינים אלה של ריבוי טבעי עומדים בראש סדר היום העולמי העוסק בסביבה. האיומים על עתידו של כדור הארץ, הידלדלות ואובדן משאבים חיוניים כמו מים, קרקע ואויר לנשימה, מקורם בניצול המאסיבי של משאבים אלה משתי סיבות: הראשונה – עליית הריבוי הטבעי בשיעור דרמטי במאת השנים האחרונות. השנייה – היקפי הצריכה, ועימה הבזבז וההשחתה של החברה המודרנית.

בתחילת המאה ה-19 היה מספרם של תושבי כדור הארץ כ-1.5 מיליארד נפש, היקף אוכלוסין שהושג לאחר אלפי שנות ציוויליזציה. מאה שנים בלבד נדרשו כדי להוסיף למספר זה 4.5 מיליארד נפש (היקף האוכלוסין בשנת 2000 עמד על כ-6 מיליארד נפש. כיום כ-8 מיליארד), והעתיד צופן בחובו מיליארדים נוספים בשנים הקרובות.

1 בשולי הדברים, אולי הרגיש בכך חנוך לוין בשירו 'אני לא מקיים הבטחות שנתן א-להים לאברהם'. המשורר נתן דעתו להבטחות א-להיות, הנשגבות מבינת אנוש והן מעבר ליכולותיו. על כן מן הנמנע שתהיה עימן דרישה לקיומן על ידי האדם.